

SZEMLE

MAGYAR PEDAGÓGIA
92. évf. 2. szám 153–166. (1992)

Hagyományos és elektronikus pedagógiai szakinformáció

Kokas Károly
József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtár

Az irányzatokat (trendeket), akárcsak a lovakat könnyebb abban az irányban meglovagolni, amerre maguk is haladnak.

John Naisbitt

Bevezetés

Ma már közhelynek számítanak a társadalomtudományok művelői között is az információ hihetetlen felduzzadásáról, a szükséges ismeretek szelekciós problémáiról és gyors elavulásáról szóló híradások. Az a tény, hogy a tudományos ismeretek megkettőződési ideje manapság már csak mintegy 10–20 év, jelzi, hogy a mégoly szűk szakterület kutatója is egyre nehezebben boldogul a számára releváns szakirodalom áttekintésével, beszerzésével és feldolgozásával. Évente kb. 60 millió oldalnyi tudományos információt publikálnak a világban, megközelítve azt a határt, amit az ún. hagyományos módon még meg lehet emészteni, fel lehet dolgozni. Tehát már a jelenlegi információtömegben való eligazodás is súlyos problémákat vet fel és erre a feladatra a még korszerű információkereső eszközök sem jelentenek végleges megoldást. Nyilvánvaló, hogy a jövőben egyre nagyobb szerepe lesz azoknak az eszközöknek, amelyek a szakmai tájékozódás „meta” felületével foglalkoznak, vagyis magáról az információról, annak eléréséről, feldolgozásáról szólnak. Ezekre az eszközökre nem csupán a publikációk mérhetetlen felduzzadása és szóródása miatt van szükség, hanem az időtényező miatt is: felmérések szerint a tudományos közlemények iránti érdeklődés két év után rohamosan csökken és több területen a 10 évnél régebbi publikáció elavultnak tekinthető. A nyomtatott információhordozók egyre növekvő előállítási és terjesztési költségei, a megfelelő olvasókör megtalálásának nehézségei arra kényszerítik a kiadókat, hogy az elektronikus publikálás felé for-

duljanak. Egyes amerikai információs szakemberek úgy látják, a világon megjelentetett információk 90%-a már most is digitális. Az elektronikus információterjesztésnek van azonban egy másik aspektusa is: elektronikus úton a kommunikáció is könnyebb. *Francis Crick* Nobel-díjas tudós mondta: „A tudomány lényege a kommunikáció”. A kutatók az idők során összegyűlt ismeretek elsajátításával kezdik tevékenységüket és aktív munkájuk során is meghatározó szerepe van a szakmabeli társaikkal való kapcsolat-tartásnak.

Mindezekből következik, hogy a kutatóknak, szakembereknek az eddigieknél jóval hatékonyabb információs „viselkedési kultúrát” kell elsajátítani, és ameddig beköszönt a minden információt egyetlen rendszerben feldolgozó világ-hipertext rendszer, addig a hagyományos és újonnan kialakult elektronikus eszközök használatának kombinációjával lehet csak eredményesen tájékozódni. A fent jelzett trendek sokkoló hatása itthon még fokozottabban jelentkezhet az eddigi mesterséges fékező erők eltűntével. Ezekkel a tendenciákkal nem harcolnunk kell, hanem megtanulni velük együtt élni.

Ez a rövid írás nem akar, nem tud a pedagógiai információ minden területére kitérni, inkább csak a legfontosabb *nemzetközi eszközöket* említi a jelentősnek tűnő változások illusztrálására, nem alábecsülve persze a hazai pedagógiai információ máris gazdag eszköztárát.

A tájékozódás hagyományos eszközei

Általános társadalomtudományi információ

Mivel a tágran értelmezett pedagógia tudománya igen sok helyen érintkezik a legkülönbözőbb társadalomtudományokkal, célszerű, ha az *átfogó társadalomtudományi szakirodalmi eszközökre* is vetünk egy pillantást. Megjegyzendő, hogy az alábbiakban társadalomtudományok alatt, a magyar szokásoktól eltérően csak az ún. „social science” kategóriát értjük, kirekesztve a szempontunkból ugyan szóbajöhető, de mégis kevésbé fontos művészeti tudományokat (Arts and Humanities).

Igazán hatékony és friss művel, ami a társadalomtudományi szakinformáció egészében eligazítana, ma nem rendelkezünk. A retrospektív irodalmazásnak igen sok egymást átfedő, de lyukakat is bőven hagyó az eszköztára. Erről általánosságban annyit lehet elmondani, hogy az alább ismerttetendő kiadványok régebbi köteteivel ill. a később tárgyalandó számítógépes óriásbibliográfiák segítségével valamennyire áthidalható ez a nehézség. A naprakész informálódásnak viszont kitűnő eszközei vannak, elsősorban az amerikai ISI (= Institute for Scientific Information) jóvoltából. Az intézet speciális szempontú (az idézettség tudománymetikai szempontjára épülő) egyik kiadványa a SOCIAL SCIENCES CITATION INDEX, amely többek között lefedi az antropológia, kommunikáció, oktatáspedagógia, pszichológia és szociológia területét is. A kiadvány évente mintegy 1500 folyóiratot dolgoz fel teljes egészében, további 3500-at pedig részben. Ez kb. évi 150.000 cikket jelent. Bár összefoglalókat az egyes cikkekről nem ad, más fontos információkat viszont igen: így hozza az illető szerzők címét és a cikkek összes hivatkozását.

Ugyanezt az anyagot dolgozza fel az ISI másik kiadványa a CURRENT CONTENTS, ill. annak „Social & Behavioral Sciences” c. alsorozata. A Current Contents jellegéből adódóan a naprakész tájékoztatás eszköze, ugyanis minden héten közli az illető területen megjelent folyóiratok tartalomjegyzékét, tárgyszó és szerző szerinti visszakereshetőséget biztosítva. Az ISI harmadik, általános társadalomtudományi érdeklődésre számotartó bibliográfiája az INDEX TO SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES PROCEEDINGS, amely a konferencia- és meeting-anyagokat dolgozza fel.

Az egyoldalú amerika-központú tájékozódást ellensúlyozhatja egy német kiadvány, amely nem kevesebbre törekszik, mint a világ tudományos folyóirattermésének szakmailag válogatott, de minden tudományterületet átfogó indexelésére. A szakkörökben csak „Dietrich” néven ismert vállalkozás (teljes címe: Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur aus allen Gebieten des Wissens) 1896-tól jelenik meg, évente kb. 8000 folyóiratot dolgoz fel, ami mintegy 100-120.000 cikket jelent. Természetesen ennek csak egy része társadalomtudományi. Jelentősége az *interdiszciplináris* területeken való tájékozódásban és az „európaibb” merítésben van.

Szintén általános, minden területet átfogó kiadvány az amerikai BIBLIOGRAPHIC INDEX, amely sajátos megközelítésben, olyan, főként *rejtett bibliográfiákat* tartalmaz, amelyek akár önállóan, akár könyv, nyomtatvány vagy cikk részeként (kb. 3000 folyóiratot figyel) jelentek meg, s legalább az 50 tételt eléri nagyságuk. E kiadvány rokona a német kiadású és ebből adódóan kicsit más orientációjú BIBLIOGRAPHISCHE BERICHTE, amely az amerikai kiadványnál szigorúbban válogat, viszont európai ill. kelet-európai vonatkozásai sokkal erőteljesebbek.

Hely hiányában csak utalok arra a lehetőségre, amelyet az egyes nyelvek ill. országok könyv- esetenként cikk-irodalmát közlő különféle *nemzeti bibliográfiák* jelentenek (Cumulative Book Index, British National Bibliography, Bibliographie de la France, Deutsche Nationalbibliographie stb.). Szintén csak utalásszerűen említtem a legkülönbélebb kötetes formában megjelent *nagykönyvtári katalógusokat* (British Library, Library of Congress stb.), amelyek azonban lassan az egyre gyarapodó és sokoldalúan használható számítógépes könyvtárkatalógusok miatt jelentőségüket veszítik.

Segéd tudományi információ

Sokszor más nagy tudományágak a pedagógiai kutatás „segéd tudományaiként” aposztrofálódnak a szakirodalmi kutatás szintjén, így célszerű röviden kitérni ezen *kapcsolódó tudományok* legfontosabb referáló eszközeire is. Az Unesco kiadásban megjelenő INTERNATIONAL BIBLIOGRAPHY OF THE SOCIAL SCIENCES négy alsorozatban referálja a gazdaság, a politológia, a társadalmi és kulturális antropológia és a szociológia területein megjelent könyveket és periodikus kiadványokat. Távolabbi területről, de bő neveléstudományi vonatkozásai miatt említendő a modern kori (1492 utáni) *történeti* irodalmat bemutató HISTORICAL ABSTRACTS, a történeti-társadalmi *földrajzi* irodalmat indexelő GEO ABSTRACTS „Social and Historical Geography” alsorozata, amely minden témát referál, aminek akár csak formálisan is, de földrajzi aspektusa lehet (pl. valaminek a vizsgálata x területen stb.). Az Egyesült Nemzetek geno-

vai könyvtárának kiadásában jelenik meg a MONTHLY BIBLIOGRAPHY, amely az ENSZ tagállamokkal ill. azok projektjeivel kapcsolatos kiadványokat, cikkeket ismerteti. Így pl. megtalálhatók benne az ENSZ ill. társszervezetei által menedzselte oktatási-pedagógiai tervekhez kapcsolódó irodalom is. A *logika* tudományának kurrens szakirodalmát nem külön orgánumban, hanem a NOTRE DAME JOURNAL OF FORMAL LOGIC: DEVOTED TO SYMBOLIC LOGIC c. szaklap közli rendszeresen. A kapcsolódó alkalmazott területek közül még egyet kell megemlíteni, a *statisztikai* irodalmat. Itt egy néhány évenként rendszeresen megjelenő kiadványra fontos felhívni a figyelmet, amely valamelyest eligazít a tengernyi statisztikai sorozat, évkönyv között: 1962-ben publikálták először Wasserman, P. és O'Brien, J. szerkesztésében a STATISTICS SOURCES: A SUBJECT GUIDE TO DATA ON INDUSTRIAL, BUSINESS, SOCIAL, EDUCATIONAL, FINANCIAL AND OTHER TOPICS FOR THE UNITED STATES AND INTERNATIONALLY c. 1000 oldalas kézikönyvet, amely azóta már hetedik kiadásánál tart. A statisztikából a megjelent irodalmat referáló index- mű az INTERNATIONAL STATISTICAL REVIEW. Ez a kiadvány mind a statisztika elméleti kérdéseinek irodalmát, mind magukat a statisztikai kiadványokat ismerteti. (Az egyes szűkebb statisztikai szakterületeknek külön referens eszközei is vannak.)

Két kiadványt említenék még itt, különösen jelentős *neveléstörténeti* anyaga miatt. Az egyik a nemzetközi reneszánszkutatás kurrens bibliográfiája: a BIBLIOGRAPHIE DE L'HUMANISME ET DE LA RENAISSANCE, a másik a nemzetközi reformációkutatás eredményeit és irodalmát közlő ARCHIV FÜR REFORMATIONSGESCHICHTE. (A történeti jellegű kutatásokhoz egyébként célszerű igen alapos tájékozódást folytatni, mert a legkülönbözőbb korok történeti, művelődési stb. irodalmát ismertető retrospektív és kurrens bibliográfiák már-már kaotikus képet mutatnak.)

Szociológia és lélektan

Két tudományterület a fentieknél azonban jóval szorosabban kapcsolódik a neveléstudományhoz, ezért ezekről kicsit részletesebben lesz szó. A legfontosabb megemlíteni a világ *szociológiai* irodalmát referáló SOCIOLOGICAL ABSTRACTS-et, amely a hivatkozott cikkek tartalmi kivonatát is adja (abstracts). Ez a kiadvány válogatva ugyan, de ismerteti a legfontosabb pedagógiai szakcikkeket is, főleg természetesen, ha azoknak valamilyen szociológiai vonatkozása is van. A világ legjelentősebb nem angol-szász kiadású referáló-lapegyüttese, a francia BULLETIN SIGNALÉTIQUE egyik szekciója szintén szociológiai (521. SOCIOLOGIE, ETHNOLOGIE). Ez a kiadvány évente kb. 4000 szociológia cikket referál mintegy 5–600 folyóirat feldolgozásával. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy elsősorban az említett amerikai Sociological Abstracts-el együtt használható ki igazán (a referátumok nyelve francia, de angol index is van). Talán még az előbbinél is fontosabb a másik nagy szakterület, a *pszichológia* irodalmának figyelemmel kísérése. A legjelentősebb referáló lap itt is amerikai, a PSYCHOLOGICAL ABSTRACTS, amely évi 13–15.000 cikket ismertet, mintegy 150 lap teljes és kb. 650 részleges feldolgozása után. A gyors tájékozódás eszköze lehet a svájci kiadású THE PSYCHOLOGICAL READER'S GUIDE. Ez a havonta megjelenő

lap kb. 200 vezető lélektani folyóiratról ad rendszeres keresztmetszetet. Az említett Bulletin Signalétique ezen a területen is rendelkezett saját index-művel, amely a legutóbbi időkben különválva jelenik meg PASCAL EXPLORE néven. A francia lap figyelme a szorosan vett pszichológia mellett kiterjed a pszichoterápia és pszichopatológia területére is. Évente mintegy 15 ezer cikket referál, orientációja bevallottan francia, de igen sok angol, német nyelvű irodalmat is ismertet. Pszichológiából az említettekén kívül még van két alternatívnak tekinthető referáló orgánus, a THE ANNUAL REVIEW OF PSYCHOLOGY és a PSYCHOLOGICAL BULLETIN, amelyek ugyan általánosságban nem jobbak mint az említettek, de néhány szakterület alaposabb ismertetése és eltérő szerkezetük miatt (szemletanulmányok pl.) már 30 éve versenyképesek az információs piacon. A pszichológiai téma lezárásaként még pár fontos speciális területet figyelt kiadványról néhány szót. Chicago-ban jelenik meg az évi kb. 1500 szakcikket ismertető CHILD DEVELOPMENT ABSTRACTS AND BIBLIOGRAPHY, amelynek jelentős része foglalkozik a neveléstudományt is érintő területtel. Angliai megfelelője, az ANNUAL PROGRESS IN CHILD PSYCHIATRY AND CHILD DEVELOPMENT inkább szemletanulmányokban foglalja össze egy-egy év kutatási eredményeit. A szellemi fejlődési rendellenességek nevelési-pedagógiai vonatkozásaival is foglalkozik a DEVELOPMENTAL DISABILITIES ABSTRACTS, ez az évi kb. 3000 cikket, könyvet ismertető amerikai kiadvány.

Neveléstudományi információ

A szorosabban vett pedagógiai szakirodalom áttekintésének speciális eszköztára szerkezetileg és műfajilag (referáló- és index-művek) a fentiekben ismertettekhez hasonló.

A legjelentősebb, referátumokat is közlő bibliográfiai sorozat a CURRENT INDEX TO JOURNAL IN EDUCATION, amely 1969 óta jelenik meg az Educational Resources Information Center (ERIC) kiadásában. Innen kapta népszerű nevét is, főleg elektronikus adatbázis-változatát a szakma csak ERIC-ként emlegeti. A mintegy 500, vagyis szinte minden pedagógiai szempontból szóba jöhető lapot referáló kiadvány havonta jelenik meg, kb. 20.000 cikket ismertetve évente. Hasonló, bár jelentőségében kisebb kiadvány a brit szigeteken megjelenő, elsősorban a szigetország neveléstudományi irodalmát indexelő BRITISH EDUCATION INDEX, amely kb. évi 3-4000 cikket ismertet. Az egész világ angol nyelvű cikkirodalmából válogat az amerikai Wilson cég kiadványa, az EDUCATION INDEX. Az évente tízszer megjelenő lap 350 folyóiratot figyel részletesen, beleértve a könyvismertetéseket is, de referátumot nem közöl. Ez a munka később elektronikus formában lett népszerű. A pedagógiai szociológia a témája a Liverpoolban megjelenő SOCIOLOGY OF EDUCATION ABSTRACTS-nek. Az évente négyszer megjelenő angol index-mű alkalmanként 6-800 tartalmi ismertetést hoz, mintegy 270-300 szaklap állandó figyelése alapján válogatva. A francia BULLETIN SIGNALÉTIQUE-nek is van neveléstudományi szekciója (520.), mégpedig sok szakember szerint a vállalkozás egyik legjobban sikerült része a SCIENCES DE L'ÉDUCATION. A kiadvány 1961 óta jelenik meg, évi 350-400 folyóirat alapján kb. 4-

5000 cikket referál. A kivonatok nyelve itt is francia, de az igen részletes tárgymutató angolul is rendelkezésre áll. Talán még annyit érdemes megemlíteni a hazai kutatói körökben kevésbé ismert Bulletin Signalétique sorozatról, hogy előfizetési költségei töredékét teszik ki nevesebb amerikai-angol társaiénak.

Az előzőektől eltérően érdemes föl hívni a figyelmet egy nagy retrospektív bibliográfiai segédeszközre, amely a bemutatott index-művek régebbi ill. elektronikus változataival együtt kitűnően használható. A Harvard University Library kiadásában jelent meg 1968-ban egy kétkötetes gyűjtemény EDUCATION AND EDUCATION PERIODICALS címmel (Harvard Univ. Press). Könyvtári gyűjteményt tartalmaz a University London Neveléstudományi Intézetének könyvtárkatalógusa (LONDON UNIVERSITY. INSTITUTE OF EDUCATION. CATALOGUE OF THE COMPARATIVE EDUCATION LIBRARY). Ez a kézikönyv hat kötetben és a szuplementum kötetekben a könyvtár teljes cédulakatalógusát (kb. 160.000 kötet) hozza. Jelentős kiadvány még az 1939 óta megjelenő angol EDUCATION YEAR-BOOK, amely kb. 30.000 statisztikai, bibliográfiai stb. adatot közöl egy-egy kötetében, ill. az alapos szemletanulmányokat tartalmazó amerikai REVIEW OF EDUCATIONAL RESEARCH, amely most negyedévente jelenik meg.

A hagyományos információs eszközök vázlatos ismertetésének lezárásaként még érdemes megemlíteni, hogy az egyes korosztályok oktatásához ill. a neveléstudomány egyes részterületeihez, az egyes országok pedagógiai-neveléstudományi programjaihoz kapcsolódóan speciális kurrens tájékoztató eszközök is léteznek, mint pl. a RESEARCH INTO HIGHER EDUCATION ABSTRACTS; EDUCATIONAL DEVELOPMENTS AT HOME & ABROAD; EDUCATIONAL DOCUMENTATION AND INFORMATION EXCEPTIONAL CHILD EDUCATION RESOURCES; THE BACIE BIBLIOGRAPHY OF PUBLICATIONS IN THE FIELD OF EDUCATION AND TEACHING IN COMMERCE AND INDUSTRY; TECHNICAL EDUCATION ABSTRACTS FROM BRITISH SOURCES stb.

Az elektronikus szakinformáció

A fentiekben többször történt arra utalás, hogy az egyes nyomtatásban megjelenő referens-eszközöknek létezik elektronikus változata is. Ma már több esetben mind a kutatók, mind a kiadók jobban preferálják a számítógéppel kezelhető változatot. Őszintén szólva nem hiszem, hogy az Educational Index-nek és társainak nagy jövője lenne a nyomtatott változatban.

A kérdés persze az, hogy ezeknek az elektronikus adathordozón elérhető bibliográfiai, faktográfiai stb. eszközöknek a használatához megvannak-e és ha igen, milyenek a hazai feltételek.

Néhány éve az MTA, az OMFB és a Művelődési Minisztérium *Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program* (IIF) néven indított projectet a kutatások és fejlesztések támogatására. Az IIF elsősorban egyetemeket és kutatóintézeteket kapcsol össze az X.25 hálózaton keresztül (újabbban telefonvonalon történő elérés is lehetséges). A rendszer üzemszerűen 1989 elejétől működik, jelenleg mintegy 200 intézménynél 4-5 ezer ember

használja. Az IIF szolgáltatások közül a legfontosabbak az *elektronikus levelezés* (ELLA) és a tudományos adatbázisok, de emellett van *elektronikus hirdetőtábla* (ELF), *állományokat átvivő program* (PETRA) és lehetőség lesz távoli nagy számítógépek használatára is. Az ELLA nevű e-mail (electronic mail) rendszer külföldi levelezőrendszerek elérését is lehetővé teszi, kapcsológépeken keresztül gyakorlatilag a világ minden fontosabb hálózatára lehet levelet küldeni. A magyar adatbázisok közül kb. 70 érhető el az IIF keretében, ezek részben szakirodalmi adatbázisok, részben különböző faktografikus adatbankok. Ezenkívül néhány hazai könyvtár katalógusa is hozzáférhető már a magyar hálózaton (BME, BKE, JATE).

Elektronikus levelezés és elektronikus konferencia

A kutató és szakember számára a gyors elektronikus üzenetküldés előnyei nyilvánvalóak. Azonban azt már kevesebben tudják, hogy üzenetet nem csupán személyeknek küldhetünk, hanem a levelek (ill. az azokban lévő parancsok fogadására) felkészített számítógépeknek is. A világban sok ezerre tehető az olyan gépek száma, amelyeken különböző típusú, az üzenetek automatikus kezelésére alkalmas program fut. Ezek közül is legelterjedtebb, s bizonyos szempontból a többiek számára is mintául szolgáló szoftver a *listserv*. A *listserv* (list server) program eredetileg BITNET hálózat levélelosztó programja volt, s kitűnő tulajdonságai miatt terjedt el. Ez a funkció, amely ma is igen népszerű, azt jelenti, hogy egy hálózatba kötött nagyobb gépet alkalmassá tesznek arra, hogy a géphez címzett leveleket az elosztási címlistára (distribution list) serverként automatikusan továbbküldje, így a speciálisan címzett leveleket szinte egy időben minden a listára feliratkozott személy megkapja. A listák szakmai érdeklődés szerint alakulnak meg ill. át. Jelenleg a hálózatban mintegy 3000 szakmai lista működik. Természetesen egy gépen több lista is lehet. Egy-egy címlistán található azonos érdeklődésű kutatók száma igen változatos, általában egy-két ezer, de a jelentősebb listák esetén elérheti az öt-hat ezret is, tehát ennyien kapják meg a beérkezett leveleket.

Vegyünk egy példát a *listserv* használatára. Az „Educational Research E-conference” nevű lista elektronikus címe a következő:

ERL-L@TCSVM.BITNET

Ez azt jelenti, hogy ha erre a címre küldenénk egy e-mail üzenetet, azt percek, vagy legföljebb órák alatt az „elektronikus konferencia” (e-conference) minden résztvevője megkapná. De hogyan lehetünk magunk is olvasói a listán közölt anyagoknak? A fenti címből képezzük az ún. *listserv* címet, tehát azt, ahova parancsainkat címezzük. Ez azt jelenti, hogy a címben a @ előtti részt kicseréljük a 'listserv' szóra és a következő egyetlen parancsot tartalmazó levelet küldjük el erre a címre (vagyis a *LISTSERV@TCSVM.BITNET*):

SUBSCRIBE ERL-L Janos Kovacs

Szemle

Ha subject nélküli levelünk első sora a fenti volt, akkor 1-2 órán belül kapunk egy üdvözlő levelet a géptől, amelyben a program közli a legfontosabb tudnivalókat. A fel- és kiiratkozás természetesen bármikor szabadságunkban áll. Levelet, kérdést küldhetünk olyan listára is, amelyen nem vagyunk feliratkozva, de ekkor persze jeleznünk kell, hogy a válaszokat nem nyilvánosan, hanem saját címünkre kérjük. Fontos még tudnunk, hogy a levélelosztás a listserveknek csak egyik funkciója, mert archivumként és adatbázisként is működnek. Ez a gyakorlatban azt jelenti pl., hogy a listserv tematikájával megegyező tartalmú írások, tanulmányok, projectek, dokumentációk is találhatóak a távoli gépen, amelyek szabadon leihívhatók. A listserv program működéséről úgy kaphatunk bővebb információt, ha a feliratkozás utáni sorban, vagy egy külön levélben elküldünk egy egyszerű 'help' vagy 'info' utasítást.

Ezekután nézzük meg, melyek a legfontosabb neveléstudományal, oktatással kapcsolatos témák (megjegyzendő, hogy az igen erős egyetemi részvétel miatt gyakorlatilag legtöbb lista érinti az oktatás témakörét, így itt most csak a kifejezetten ezzel foglalkozók közül említek néhányat):

<i>CGE@MARIST</i>	<i>Computer Graphics Education E-conference</i>
<i>COMMED@RPIECS</i>	<i>Communication education</i>
<i>ACADV@NDSUVM1</i>	<i>Academic advising services in higher education</i>
<i>ADLTED-L@UREGINAI</i>	<i>Canadian Adult Education Network</i>
<i>AI-ED@SUN.COM</i>	<i>Application of art. intelligence to education</i>
<i>ALTLEARN@SJUVM</i>	<i>Alternative Approaches to Learning Discussion</i>
<i>ANET-L@UALTAVM</i>	<i>Alberta Post-Secondary Education Network</i>
<i>CNEDUC-L@TAMVMI</i>	<i>Computer Networking Education E-conference</i>
<i>COCAMED@UTORONTO</i>	<i>Computers in Canadian Medical Education</i>
<i>COGSCI-L@MCGILLI</i>	<i>Cognitive Science Centre Discussion Group</i>
<i>COMLAW-L@UALTAVM</i>	<i>Computers and Legal Education</i>
<i>CTI-COMPLIT@DURHAM.AC.UK</i>	<i>Computer Literacy in Higher Education</i>
<i>DEOS-L @PSUVM</i>	<i>Internat. discussion forum for distance edu.</i>
<i>DEOSNEWS@PSUVM</i>	<i>Distance Education Newsletter</i>
<i>ECONED-L@UTDALLAS</i>	<i>Research in Economic Education</i>
<i>EDAD-L@WVNVVM</i>	<i>Educational Administration E-conference</i>
<i>EDINFO-L@IUBVM</i>	<i>Educational Information e-conference</i>
<i>EDPOLYAN@ASUACAD</i>	<i>Education Policy Analysis ListServ</i>
<i>EDISTA@USACHVMI</i>	<i>Distance Education – Univ. of Santiago (Chile)</i>
<i>EDTECH@OHSTVMA</i>	<i>Educational technology</i>
<i>EDUC@UQUEBEC</i>	<i>Chercheurs en education</i>
<i>EDUCAI-L@WVNVVM</i>	<i>Educational Applications of Art. Intelligence</i>
<i>EDUTEL@RPIECS</i>	<i>Considering CMC Applications in Edu. Contexts</i>
<i>ERIC-L@IUBVM</i>	<i>Teaching and Study of Literature in Edu.</i>
<i>ERL-L@TCSVM</i>	<i>Educational Research E-conference</i>
<i>HYPERMED@UMAB</i>	<i>Biomedical Hypermedia Instructional Design</i>

Szemle

<i>ICU-L@UBVM</i>	<i>Topics and articles related to comp. in edu.</i>
<i>L-HCAP@NDSUVM1</i>	<i>Handicapped people in education</i>
<i>MEDIA-L@BINGVMB</i>	<i>Media in Education</i>
<i>MMEDIA-L @VMTECMEX</i>	<i>The Multimedia in education and training.</i>
<i>NEWEDU-L@USCVM</i>	<i>New Paradigms in Education E-conference</i>
<i>SCHOOL-L@IRLEARN</i>	<i>Primary and post-primary schools</i>
<i>STLHE-L@UNBVM1</i>	<i>The Soc. of Teach. and Learning in Higher Edu.</i>
<i>TAG-L @NDSUVM1</i>	<i>Talented and Gifted Education</i>
<i>TEACHEFT@WCU</i>	<i>Teaching Effectiveness</i>
<i>TECHED-L@PSUVM</i>	<i>TECHED-L Employment, training and literacy</i>
<i>TESL-L@CUNYVM</i>	<i>Teachers of English to Stud. of Other Languages</i>
<i>I-VIDTEK@UIUCVMD</i>	<i>Video Technology</i>
<i>VT-HSNET@VTVM1</i>	<i>Virginia K-12 School Network</i>
<i>WIP@SUVM</i>	<i>Teaching Tools Works in Progress E-conference</i>

A jól működő e-konferencia szinte minden naprakész információval elláthat szakterületünkön (az igazán jól működő listákon akár napi 10–15 anyagot is kaphatunk), értesülhetünk konferenciákról, sőt a jelentkezési lapot is megkapjuk, majd az illető rendezvény után többnyire az értékelést, sőt nem egyszer az előadások kivonatait is olvashatjuk. Felhívják figyelmünket fontos információkra, frissen megjelent szakirodalomra stb. Az elektronikus konferenciáknak kialakult szokásrendjük, etikettjük van, amely a „közösség” elektronikus életét hivatott szabályozni. Pl. ha valaki kérdést tesz föl, illendő a személyreszóló e-mailben beérkezett válaszokat összegző dolgozatban közölni, viszont nem helyénvaló reklámjellegű információt közreadni, és így tovább.

Ha az a számítógép, amelyet munkánk során használunk, közvetlen kapcsolattal rendelkezik a BITNET ill. EARN hálózat felé, akkor a listserverekkel kapcsolatos lehetőségeink kibővülnek. Egyrészt a körülményesebb levélírás helyett közvetlenül adhatunk utasításokat a listservnek (feliratkozás, egy archív anyag lekérése stb.), másrészt használhatjuk a listserven eladdig megfordult levéltömeget adatbázisként is (ez pusztán e-maillal is lehetséges, csak igen körülményes). Ez azt jelenti, hogy kulcsszavainkat beadván megkérdezhetjük, hogy az elmúlt időszakban esett-e szó a minket érdeklő témáról, s ha igen, lekérhetjük a fontosabb dokumentumokat. Ne feledjük, a „gazdagabb” listáknál ez azt jelenti, hogy 5-8 ezer archív állomány fölött rendelkezünk! A listserverek egyik továbbfejlesztett változata, amely szintén csak közvetlen BITNET/EARN kapcsolat esetén érhető el, az olasz-francia gépeken lévő adatbázisokat üzemeltető *ASTRA* program. Ennek a projectnek a segítségével nem is elsősorban bibliográfiai információkhoz juthatunk, hanem magukat a dokumentumokat is elérhetjük. Pedagógiai-neveléstudományi szempontból a következő *ASTRA* adatbázisok jöhetnek szóba: az *AEP7*, amely a University of Texas „The Advanced Educational Project” adatbázisa; a *BBSD*, amely oktatási céllal kifejlesztett számítógépes programok katalógusa; *BIED*, az oktatással kapcsolatos nemzetközi érvényű dokumentumok archívuma és a *RIED* adatbázisok, amelyek oktatáskutatási projektek dokumentációit tartalmazzák 1980-tól stb. stb.

Miután Magyarország is része a BITNET hálózatnak, pontosabban annak európai részének az EARN-nek (European Academic Research Network), és hazánkban is működik un. nemzeti csomóponti gép, annak sem lenne akadálya, hogy a későbbiekben pl. a könyvtárosok mintájára a hazai pedagógiával foglalkozó szakemberek is üzemeltessenek egy saját listservet.

E-journal

Az elektronikus kommunikáció, ill. az e-mail használatának másik lehetősége, hogy nemcsak a fent jellemzett elektronikus konferenciákra, hanem az azokhoz kapcsolódó, vagy azoktól független elektronikus hírlevelek, sőt újabban folyóiratok terjesztési listájára is feliratkozhatunk. A csak számítógépes periodikák komolyságára jellemző, hogy legalább 70-80 már közülük ISSN azonosítót is kapott, és nem egyet a legkomolyabb szakmai referáló lapok is feldolgoznak. A feliratkozás itt nem mindig automatikus, néha a szerkesztőségnek küldött e-maillal történik. Néhány idevágó, úgynevezett e-journal pl. a következő:

- THE DISTANCE EDUCATION ONLINE SYMPOSIUM
*Feliratkozás: Richard Lee Holbert * X075RT@TAMVM1.BITNET*
- NEW HORIZONS IN ADULT EDUCATION
Feliratkozás: HORIZONS@SUVVM.BITNET (szerkesztőség címe)
- ONLINE JOURNAL OF DISTANCE EDUCATION AND COMMUNICATON
Feliratkozás: e-mail a LISTSERV@UWAVM.BITNET címre: SUBSCRIBE DISTED Janos Kovacs
- RESEARCH AND EDU. APPL. OF COMPUTERS IN THE HUMANITIES
*Feliratkozás: Eric Dahlin * HCF1DAHL@UCSBUXA.BITNET*
- PSYCOLOQUY
Feliratkozás: e-mail a listserv@pucc.bitnet címre SUBSCRIBE psyc Janos Kovacs

A sikeres „előfizetés” után rendszeres időközönként elektronikus levél formátumban kapjuk meg a lapot, hasonlóan esetleges cikkeinket is ily módon juttathatjuk el a lap impresszumában megadott elektronikus szerkesztőségi címre.

Elektronikus faliújságok

A közcélú számítógépes szolgáltatások egyik legnépszerűbb változata az elektronikus faliújság, vagy angol nevén BBS (Bulletin Board System). A magyar IIF közösség két hasonló rendszerrel is rendelkezik, az egyik az Elektronikus Faliújság, népszerű nevén az ELF. Ezek a faliújságok a televízió teletex szolgáltatásához hasonló, csak jóval több információ tárolására képes szöveges adatbázisok. Majdnem hasonló funkciókat lát el a PETRA, az IIF program fileszervere. Mindkettőről számtalan, a számítógépes rend-

szerekben (pl. listserv, e-journal) való eligazodást segítő információ kérhető le, sőt mi magunk is küldhetünk fel hasznos információkat, pl. tudományos rendezvények reklámját stb. Természetesen kifejezetten oktatási tematikájú BBS-ek is találhatóak szerte a világban, s ezek elérése az INTERNET hálózathoz való kapcsolódással már a közeli jövőben a hazai kutatók széles rétege számára lehetséges lesz. A listserverhez képest itt az újdonság, hogy a távoli számítógéppel nem csak levelezünk, hanem valóságosan is bejelentkezünk és azzal interaktív kapcsolatba kerülünk. Pl. a *Syracuse University SUINFO* nevű elektronikus faliújságját a a következő internet címen érhetjük el: 128.230.1.21 (login: suvm és userid: suinfo). A faliújság több más neveléstudományi információ mellett tartalmazza pl. az ERIC elektronikus változatát 1984-től napjainkig, vagyis több mint 200.000 referátummal ellátott szakcikk bibliográfiai adatait.

De elérhetőek a szimpla X.25-ös hálózaton is oktatással kapcsolatos BBS-ek, így pl. az angol *Open University* felnőttoktatási faliújságja. Hívása a később említendő brit könyvtárkatalógusokhoz hasonlóan az un. Rudtherford gépen keresztül történik, ami azt jelenti, hogy egy közbűlső gépet hívunk fel az X.25-ös hálózaton (hívószám: 023422351919169).

Itt aztán már az angol JANET hálózat belső hívását alkalmazzuk (.000041500030). A szükséges username: 'ICDL'. A távoli brit számítógépen nemcsak az angol felnőtt-távoktatási projectekről tájékozódhatunk kimerítően, hanem az ezzel kapcsolatos elméleti-gyakorlati szakirodalomban is kereshetünk.

Online könyvtárkatalógusok

Csak röviden említem meg azt az általános lehetőséget, hogy a 80-as évek végétől már számtalan kutatóintézet, egyetem stb. számítógépesített könyvtárkatalógusa elérhető a hálózaton keresztül. Európában az említett X.25-ös hálózat segítségével keresztül (amin az ELLA is működik!) pl. elérhető négy német, három svájci, egy osztrák és 67 brit nagykönyvtár katalógusa, a számítógép kínálta összes keresési lehetőséggel egyetemben. A korszerűbb INTERNET hálózat elérésével (amely minden bizonnyal tömeges lesz a 93-as év elejére) további több száz (!) amerikai, ausztrál stb. könyvtár katalógusát használhatjuk, beleértve olyan óriás-katalógusokat is, mint pl. a kaliforniai felsőoktatási intézmények 20 milliós egyesített állományát tartalmazó Melvyl-t (ez a lehetőség már néhány könyvtárban, kutatóhelyen ma is adott!). Sokszor a távoli könyvtárkatalógusok magukba integrálják az illető intézmény valamilyen speciális gyűjteményét is, így pl. a colorado-i CARL rendszerben számos könyvtárkatalógus mellett megtaláljuk az amerikai iskolakísérletek adatbázisát is.

CD-ROM

A számítógépes szakinformáció ma legnépszerűbb megoldásait a különféle optikai lemezek (CD-ROM) tárolt adatbázisok jelentik. Ezek már elterjedtek mond-

1. táblázat. A fontosabb pedagógiai és pszichológiai CD-ROM adatbázisok

Cím	Kiadó	Téma	Rekord
British Education Index	HMSO Books	educational literature (UK)	54 000
College Blue Book	Macmillan	education, colleges (USA)	
ECCTIS CD-ROM	ECCTIS	education, universities (UK)	60 000
Education Index	Wilson Co.	educational literature	131 000
Education Library (EMIL)	OCLC	educational literature	500 000
EMIL	CONSER	educational literature	500 000
ERIC	Dialog	educational literature	600 000
ERIC	SilverPlatter	educational literature	600 000
ERIC	OCLC	educational literature	400 000
First Nat. Item Bank & Test	Tescor Inc.	education (tests)	65 000
GCSE Compl. Maths Worksh.	Format PC	education (maths)	
ICDL Distance Education	Open Univ.	education (directory)	
NERIS CD-ROM	NERIS	education, schools (UK)	
Peterson's College Database	SilverPlatter	education, univ. (USA)	3 400
Peterson's Gradline	SilverPlatter	education, univ. (USA)	28 000
ProDirect:Education	UMI	education, schools	
SchoolMatch	OCLC	education, univ. (USA)	24 000
Science Helper K-8	EBSCO	educational materials	1 000
US Civics/Citizenship Disc	Quanta P. Inc.	education, citizenship	
ASSIA Plus	Bowker-Saur	social sciences	100 000
Cross-Cultural CD 1-3	SilverPlatter	social sciences, humanities	1 000
NATASHA	Knowledge A.	sociology, health care (data)	40 000
Social Sciences Citation Index	ISI	social sciences	2 200 000
Social Sciences Index	Wilson Co.	social sciences	164 000
Sociofile/SOPODA	SilverPlatter	sociological literature	
Women: Partners in Dev.	CD Res. Inc.	social sciences (women)	400
Psychiatry (E.M.)	SilverPlatter	psychiatry	200 000
PsycLit	SilverPlatter	psychology	300 000
Psyndex	SilverPlatter	psychology (Germany)	65 000
Int. Encyclopedia of Education	Pergamon	encyclopedia (education)	1 500
Texas Educ. Encyclopedia	Quantum A. I.	encyclopedia (education)	
Dissertation Abstracts On Disc	UMI	dissertations	900 000
Grants Database	Dialog	grants, fundations	8 900

hatók hazánkban is, a legfontosabbak megtalálhatók a jelentősebb egyetemi könyvtárakban. Jelentőségét az adja, hogy viszonylag frissen hozza a drágább számítépes kapcsolattal és esetleg bizonytalanul elérhető adatbázisok anyagát, ezen az adathordozón a keresés nem kötött időhöz és az információ saját diszkünkre való letöltése is kényelmesebb. Az 1. táblázatban a legfontosabb pedagógiai és pszichológiai CD-ROM adatbázisokat foglaltam össze.

Természetesen a szakinformációt tartalmazó CD adatbázisok esetében is irányadóak lehetnek a bibliográfiai és referáló lapoknál elmondottak. Munkánk során kitűnő segítséget adhatnak más szakterületek adatait hordozó CD-ROM-ok, így pl. a nagy kereskedelmi könyvkatalógusok (Books in Print Plus stb.), vagy faktográfiai adatbázisok (World Map stb.).

On-line adatbázisok

Bár az on-line információk adatbankok között is vannak csupán a kommunikációs költségek fejében használható adatbázisok (pl. a Közös Piac ill. Európai Unió és ENSZ témakörén belüli adatbázisokat tartalmazó *ECHO* rendszer, amely az X.25-ös hálózaton a 0270448112 számon hívható, 'echo' password-del), mégis inkább a nagy adatbázis-szolgáltatókat szokták idesorolni. Közöttük is legjelentősebb a *DIALOG* és a *DATASTAR*. A gyakorlatban ezek adatbázisként szolgáltatják a dolgozat első részében említett legtöbb periodikus referáló munka anyagát, mégpedig általában több évtizedes kummulációban, ill. azoknak a CD-ROM-oknak az adatbázisai is megtalálhatók itt, amelyekről szintén volt szó. Lényeges különbség, hogy az adatok frissessége itt már napokban, hetekben mérhető. Ezek a szolgáltatók azonban már nem ingyenesek, mind a password-ért, mind a kapcsolati időért fizetni kell. Éppen ezért, általában véve még Nyugaton sincs arra mód, hogy maguk a kutatók keressenek ezekben az adatbázisokban, hanem ezt könyvtári informatikusok, az ún. közvetítők segítségével tehetik meg. Az adatok keresés közben (on-line) is letölthetők, kinyomtathatók, vagy nagyobb tömegű lekérdezés esetén a távoli számítógép nyomtatóján is kiprintelhetők (off-line), amit aztán légi postán kapunk meg.

A legfontosabb kapcsolódó adatbázisok csaknem minden szolgáltatónál lekérdezhetők, azt hogy hol történik a keresés, azt jobb ha az említett közvetítőre bízunk, aki a napi árfolyamokkal, praktikus változásokkal tisztában van. A legfontosabb vonatkozó adatbázisok a nagy adatszolgáltatóknál a 2. táblázatban találhatók meg.

Kitekintés

A bevezetőben vázolt okok miatt a jövő mindenképpen az egységesülés felé mutat. Ugyan a CD-ROM-ok nagy szerepet kapnak majd, de nem annyira a bibliográfiai, mint inkább a teljes szövegű adatbázisok terülén. Már most mutatkozik az a tendencia, hogy komplett archív periodikákat (egyelőre még inkább napilapokat) kiadnak ún. full text adatbázisokban. De effelé látszik elmozdulni az utoljára említett szolgáltatók is, itt is egyre több jel arra mutat, hogy megpróbálják kielégíteni a dokumentum-szolgáltatásra vonatkozó igényt is, nemcsak a bibliográfiai. A nagysebességű hálózatok globális

Szemle

2. táblázat. Pedagógiai és pszichológiai on-line adatbázisok

Név:	Téma:	Rekordszám:
A-V ONLINE	audovizuális oktatás	324 000
AIM/ARM	szakképzés, pályaválasztás	27 000
BILINGUAL EDU	kétnyelvű oktatás	21 000
BRIT. EDU.IND.	oktatás (brit)	60 150
CHILD ABUSE...	hátrányos helyzet	12 000
EDU TESTING	oktatási tesztek	10 000
ERIC	oktatás	720 000
EUDISED	EGK oktatási kutatásai	10 000
EXCEPT CHILD	speciális oktatás	73 000
FAMILY RES.	család	110 000
FRANCIS	ált. társ.tud. (francia)	990 000
PSYCINFO	pszichológia	760 000
PSYNDEX	pszichológia (német)	48 000
SOC. SCISEARCH	társ.tud. hivatkozási index	2 200 000
SOC. ABSTRATS	szociológia	310 000
SOLIS	ált. társ.tud. (német)	70 000

elterjedése nehezen jósolható csak meg, annyi azonban biztosnak látszik, hogy minden más információhordozónál gyorsabban fejlődnek, s ha az adatátviteli sebességek és a tárolókapacitás ilyen tempóban növekedik, nincs messze az idő, amikor szakirodalmi és faktográfiai tájékozódásunk fő forrásai a *multimedia*-szerű (grafikus, képi és hangos) információit is biztosító elektronikus adatszolgáltatók lesznek.